

LEOŠ JELEČEK

ENVIRONMENTÁLNÍ DĚJINY V USA A GEOGRAFIE

L. Jeleček: *Environmental History in the United States and Geography*. – Sborník ČGS, 99, 4, pp. 261–269 (1994). – This article examines the emergence, development, methodology and some results of environmental history as a new historical discipline in the U.S.A. Broader historical, social and ecological connections of this field development and practice are considered. Special attention is focused on some mutual methodological impacts and contributions among environmental history, geography, historical geography and ecology.

KEY WORDS: Environmental history – development – U.S.A. – geography

Environmentální dějiny se nezabývají dějinami jen v čase, ale do jisté míry i v jejich prostorové dimenzi. Tím mají vedle hospodářských dějin blízko ke geografii, zejména tomu jejímu pojetí, které se nevzdává fyzickogeografické sféry i historického přístupu. U nás obor environmentálních dějin, aspoň v pojetí americkém, prakticky neexistuje. Smyslem mého příspěvku je proto informovat a snad i inspirovat geography, z nich zejména historické geography.

1. Vznik a vývoj environmentálních dějin, jeho etapy, hlavní směry

Začátek 70. let byl v USA obdobím nástupu ekologizace politiky, ekonomiky, myšlení lidí, vědy a jiných oblastí společenského života jako reakce na dlouhodobé zhoršování životního prostředí a nadměrné čerpání přírodních zdrojů. Bylo typické rozmachem hnutí tzv. lidového environmentalismu inspirovaného v 60. letech i knihou Rachel Carsonové „Tiché jaro“ (1962).

Tyto společenské okolnosti působily i na vývoj jedné z nových historických disciplín, environmentálních dějin (environmental history), které jsou ve Spojených státech na rozdíl od Evropy značně rozvinuty. Usilují o poznání „role a místa přírody v lidském životě“, resp. studují „...všechny interakce, jež měly společnosti v minulosti se světem přírody...“ (Worster 1990, s. 1089). Název „environmental history“ se rovněž začal užívat koncem 60. let, když předtím převažovala označení jako „natural history“, nebo „conservation history“, řídčeji „ecological history“.

Environmentální dějiny v USA nemůžeme označit jako „dějiny životního prostředí“, to vyplývá z následujícího výkladu. Nelze ovšem použít doslovný překlad „životně-prostředkové (prostředkové) dějiny“, a proto volím jazykový hybrid. V evropské historiografii se zpočátku více užíval pojem „historická ekologie“, resp. „ekologická historie“, ale v jejích institucích se používá označení americké. Od r. 1988 působí například „European Association for Environmental History“, která vydává i v našich knihovnách dostupný „Environmental History Newsletter“, jenž byl anotován i ve Sborníku ČGS (např. 97, 1992, č. 4).

V historické geografii, mající delší tradici v ekologizujícím výzkumu proměn venkovské krajiny, se v 80. letech utvářela „historická geografie změn životního prostředí“ (Jeleček 1990). V. Ložek (1990) u nás propaguje „historii krajiny“. Začíná se formovat

„krajinná archeologie“ (Beneš, Brůna 1994). Na výroční konferenci Asociace amerických geografů v roce 1991 jednala sekce nazvaná „Historical Geography of the Environment“. Poznání dlouhodobých trendů vývoje životního prostředí nebo jeho složek, jejich širších souvislostí a důsledků se stále více jeví přínosným k pochopení současného stavu prostředí a přesnějšimu prognózování jeho budoucnosti.

Vznik environmentálních dějin v USA byl dlouhodobý proces s počátkem v minulém století. Byl ovlivněn vývojem historiografie dějin amerického Západu, ekologie, kulturní antropologie i geografie. Disciplína se rozvíjela po dvou hlavních liniích. První lze charakterizovat jako dějiny vnímání přírody a změn v přírodě lidmi, jako dějiny odrazů přírody v myšlení, kultuře, umění, v politice, jako dějiny environmentální politiky, využívání přírodních zdrojů. Méně rozvinutá druhá linie je snahou o dějiny vzájemných vztahů mezi člověkem či společností a přírodou a především jejich důsledků pro životní prostředí a společnost.

Vznik a rozvoj této disciplíny právě v USA nesouvisí jen s možnostmi tamní mohutné výzkumné základny. Příčinu vidím také v tom, že na rozdíl od Starého světa, kde se životní prostředí zemědělským působením člověka pozvolna vytvářelo a měnilo již od neolitu, má historické vědomí společnosti USA stále v živé paměti urychlené přetváření relativně nezměněného přírodního prostředí (divočiny) v podmínkách nástupu a rychlého rozvoje kapitalistické industriální společnosti, rozvoje moderních přírodních věd, vědecko-filozofické revoluce. Hlavně na americkém Západě probíhal tento proces až během posledních asi 150 let. Rychlé změny jeho životního prostředí byly americkou společností silně vnímány a mohly se tak důrazněji odrážet v její duchovní sféře a upoutat větší pozornost badatelů.

Konfrontace intenzivně se vyvíjející americké společnosti a jejího systému filozofických, etických a estetických hodnot s rychlými proměnami prostředí nutně musela vnášet aspekty environmentálního a geografického determinismu do pojmání amerických dějin. Ve středu pozornosti byl výzkum vlivu měnícího se charakteru americké krajiny na vývoj amerického myšlení a kultury.

První historické práce zabývající se i úlohou prostředí v dějinném vývoji společnosti, resp. působením člověka na ně, vznikaly ve 2. polovině 19. století. Bylo pro ně příznačné, že byly více „geografické“, že více přihlížely k fyzickogeografickým podmínkám historického procesu než práce novější. Environmentální způsob analýzy dějin vycházel z tzv. „frontier history“ zkoumající kolonizaci Západu (Turner 1894). Uvést je třeba práci W. P. Webba (1931) o Velkých planinách, typickou geografizujícím přístupem. Uvedení autoři svůj důraz na vliv geografického prostředí až přeceňovali. Vedle darwinismu a moderní přírodovědy tu působil i vliv geografie, v níž v té době vládl geografický determinismus (Pavlínek 1993), v geografii americké vzhledem k výše zmíněným specifikám pak obzvláště výrazně.

Ve 30. a 40. letech 20. století sehrál významnou úlohu James Malin (1947) úsilím o nahrazení geografického determinismu Turnera a Webba ekologickou analýzou historického vztahu společnosti a přírody. Dalším z „otců“ byl biolog a ekolog Aldo Leopold (1949), který vyzýval k „ekologické interpretaci dějin.“

Uvedené práce vycházely mj. z konceptuálně důležitého závěru, že existuje přímý vztah mezi tím, kde člověk žije, a tím, co a jak myslí. Zejména jej vyznával Turner a jeho pojetí a výzkum vlivu kolonizace Západu na americké dějiny, myšlení a kulturu inicioval vznik environmentálních dějin v USA (Nash 1970, s. 255).

Později americké environmentální dějiny reagovaly na přechod od živelného vývoje společnosti a životního prostředí ke snahám společnosti o regulaci a racionalizaci využívání přírodních zdrojů (tento jejich směr, ale i filozofie a společenské hnutí jsou označovány jako konservatismus) a větší uvědomování si etických a estetických hodnot krajiny, tj. ochranu přírody, divočiny, vznik národních parků (preservationismus), souvisící s růstem kvality životního způsobu. Konservatismus chtěl využívání přírod-

ních zdrojů racionalizovat nástroji ekonomie a managementu. Vydělovala se z něj morálně-eticky orientovaná preservationistická větev, kterou reprezentoval přírodovědec, filozof a spisovatel John Muir. Její základní myšlenkou byla ochrana přírody, divočiny, pro její vnitřní hodnoty (kvůli přírodě samé). Prosadil např. zakládání národních parků, které od roku 1916 řídí National Park Service, jejímž prvním předsedou byl právě J. Muir.

Od 30. let vzrostl vliv konservatismu politikou Nového údelu (New Deal) usilující o ekonomickou a sociální obnovu USA po velké světové hospodářské krizi 30. let. Byla to například výstavba soustavy vodních děl na Tennessee (vznik agentury Tennessee Valley Authority v roce 1933), Coloradu (např. přehrady Hoover Dam, uvedené do provozu v r. 1936), řešení důsledků nadměrného zornění Velkých planin (větrné eroze ve 2. pol. 30. let – tzv. Dust Bowle) apod.

Po druhé světové válce došlo k radikální změně vnějších podmínek a souvislostí vývoje oboru. Úzké propojení se „společenskou praxí“ je pro americkou vědu typické. Dosavadní lokální a nanejvýš regionální ekologické krize a katastrofy přerostly v ekologickou krizi globální. Místo racionálního využívání přírody nebo územně výběrové ochrany jejích krás přišla na pořad dne záchrana životního prostředí před člověkem samým. Ten se celé své dějiny chce z přírody vydělit a vládnout jí využíváním stále dokonalejší techniky a technologií s trvale rostoucími nároky na spotřebu přírodních zdrojů a s negativními vlivy na přírodu, což paradoxně jeho závislost na přírodě naopak zvyšuje. Až tyto souvislosti, plně se projevující od 70. let, podměnily vznik moderních environmentálních dějin v USA, datovaný právě do přelomu 60. a 70. let.

V 80. letech došlo k posunu, a to v reakci na pocítovaný rozpor mezi společenským charakterem ekologických důsledků výrobních aktivit člověka (které působí na celou společnost, každého jednotlivce, krajinu, planetu) a individuálním charakterem rozhodování o volbě výrobních technologií a tím i o jejich ekologických parametrech. To vyústilo ve vznik, rozvoj a diferenciaci environmentalismu jako způsobu myšlení, společenského hnutí i rovněž směru environmentálních dějin, jenž navazoval na společenskou hnutí a koncepcí konservatismu a preservationismu. Environmentální dějiny začaly více zkoumat interakce společnosti a přírody a jejich ekologické a sociální důsledky, což je tlačilo k větší interdisciplinární spolupráci.

Na vývoj oboru od 60. let měly podle nejvýznamnější historiografické studie R. Whitea (1985) největší vliv dvě knihy. První z nich reprezentovala směr pojmávaný jako politické dějiny, druhá jako spíše dějiny vnímání přírody a myšlení. Samuel Hays (1959) ve studii o konservatismu, psané jako politické dějiny myšlení i společenského hnutí, charakterizoval jeho principy „racionálního a co neúčinnějšího využívání přírodních zdrojů“, což odpovídalo chápání přírody jako souboru zdrojů pro ekonomiku.

Druhou profilující prací, která odrážela zejména ideje preservationismu, byla kniha Rodericka Nashe (1967) zdůrazňující výzkum odrazů přírody v lidském myšlení a objasnění proměn amerického přístupu k životnímu prostředí, což by mělo sloužit k pochopení americké kultury a myšlení. Tato práce odvrátila pozornost výzkumu od kultivované krajiny k americké divočině a její ochraně.

Podle Nashe je životní prostředí specifickým historickým dokumentem, do něhož Američané psali své dějiny a který obráží myšlení a kulturu lidí obdobně jako písemný pramen. Environmentální historik by měl být jako geograf schopen „číst krajinu“, rozpoznávat důsledky činnosti člověka v ní a navíc to, co si člověk o přírodě v dané době myslel. Nash počátkem 70. let prohlásil environmentální dějiny za nový vědní obor a začal je pod tímto názvem jako první přednášet (Nash 1970, s.250).

Uvedená proměna environmentálních dějin měla i své vnitřní příčiny. Konservatismus a preservationismus byly ve svém přístupu k přírodě antropocentrické. Podle nich je to člověk, kdo přírodu buď využívá nebo ji vnímá, obdivuje, chrání. Tyto přístupy nepojímaly do svých koncepcí výkladu vztahů mezi člověkem a přírodou

poznatky moderní ekologie. Nezbytná fúze těchto koncepcí s poznatky ekologie vyústila ale ve vznik environmentalismu jako směru environmentálních dějin a jejich postupný posun od dějin environmentálního myšlení, politiky a vnímání přírody k dějinám interakcí společnosti a přírody a jejich důsledků pro ně. Tento proces není ještě uzavřen a zejména otázky environmentální politiky, která nabyla i mezinárodní rozměr, jsou nadále v popředí badatelských zájmů.

2. Vztah ke geografii

Krajina, která je historickým výsledkem vzájemného působení společnosti a přírody a kterou můžeme považovat i za životní prostředí, je hlavním předmětem geografického výzkumu. Historiografie a geografie mají dost společného a vzájemně se doplňují. Podle D. Worstera (1988, s. 306) jsou to například popisnost, „mapování“ – rozmístění jevů a věcí u geografie, sledu událostí u historie, občasný sklon klást důraz spíše na zvláštní než na obecné. Některé jejich směry opomíjejí základní spojitosti mezi přírodou a společností. Historikové tak činí pokud měří čas pouze dynastiemi nebo volbami, geografové tím, pokud se snaží redukovat Zemi a její komplexitu na abstraktní pojem prostoru, podle něhož analyzují sociálně ekonomické procesy odtržené od jejich přírodního rámce. D. Meinig (1986, s. XV) tvrdí, že: „Geografie a historiografie nejsou jen analogické, ale doplňují se a jsou vzájemně spojeny pojmy jako prostor a čas, oblast a období, místo a události – dvojicemi, které jsou navzájem neoddelitelné. V praxi jsou tyto obory rozlišovány růzností důrazu, který přikládají těmto pojmům.“

R. Nash (1970, s. 253) v souladu se svým pojetím vyzdvihoval přínos behaviorální geografie pro environmentální dějiny, zkoumající přístupy lidí ke krajině a její vnímání, tj. ke kvalitě životního prostředí, v němž žijí.

Environmentální dějiny se jako dějiny vztahů společnost-příroda nejvíce prolínají s historickou geografii. Po dokončení tohoto článku vyšla studie M. Williamse (1994) o vztahu historické geografie a environmentálních dějin, na který tímto odkazují (*Journal of Historical Geography* je dostupný v knihovně Historického ústavu AV ČR). V pracích jejích hlavních představitelů jako byli kulturní geograf Carl Sauer, Andrew H. Clark (spolu s J. Pattenem založil v r. 1975 *Journal of Historical Geography*) a nyní jím je Donald Meinig, najdeme především téma vlivu lidí na krajinu, na její proměny. Zatímco v 60. a 70. letech byly tyto práce zaměřeny spíše regionálně, začaly v letech 80. vznikat velké syntézy. Nejvýznamnější vyšla z pera D. Meiniga (1986, 1993), který dosavadními dvěma svazky o utváření a osvojování teritoria USA od roku 1492 do roku 1867 vytvořil zřejmě dosud nejvýznamnější dílo americké historické geografie. Proměny americké krajiny v čase „mapují“ dlouhodobě John Stilgoe (1982) a další autoři. Aplikací GIS v historické geografii je známé asi nejprogresivnější dnešní středisko americké historické geografie na Clark University ve Worchesteru, Mass. (Turner 1990). Vydávání periodika „*Historical Geography (Newsletter)*“ bylo v roce 1992 přeneseno z California State University v Northridge (kde vycházel od r. 1972 péčí R.D. Vicero) na University of Louisiana v Baton Rouge v redakci Carvilla Earle.

Pro environmentální dějiny je inspirující především regionální přístup historické geografie k výzkumu proměn americké krajiny. Analýzy vývoje životního prostředí ve vybraných regionech umožňují na těchto „laboratorních“ vzorcích ověřovat hypotézy a tendence odvozené z širěji pojatých výzkumů. Tyto práce dokládají, že environmentální dějiny daného regionu nelze vyložit bez znalosti jeho sociálních a politických dějin. Některé z nich ale neaplikují geografický přístup, podle něhož vývoj menšího regionu v sobě obráží širší souvislosti a procesy v regionech vyššího řádu včetně globálních.

Ten ale najdeme například v monografii představitele mladší badatelské generace W. Cronona (1991) o ekonomických a ekologických souvislostech vývoje Chicaga ve

2. polovině 19. století v jeho vztahu k vývoji amerického Západu, k němuž Chicago bylo v tomto období vstupní branou. Autor tu vychází ze správné premisy, že město a venkov mají společnou geografii a historii a jejich proměny musejí být zkoumány v dialektické jednotě.

3. Současné tendence oboru a koncepce D. Worstera

Hlavní směry environmentálních dějin v USA můžeme charakterizovat s pomocí W. Cronona (1990, s. 1123). Podle něho jsou mírně odlišnými, ale vzájemně propojenými okruhy prací, které zkoumají: 1. Vztah lidí k bezprostřední materiální změně v přírodních ekosystémech, což je občas nazýváno „ekologickou historií“, aby se tyto práce odlišily od obecnějších a obsažnějších „environmentálních dějin“; 2. Změny pojetí přírody u různých lidí v různých obdobích a kulturách; 3. Dějiny environmentální politiky a praxe, nejvíce patrné v americké historiografii dějin konservatismu a environmentalismu.

V posledním období se rozvinula diskuse o místu, resp. pojetí přírody. Zatímco podle „klasiků“ oboru jako byli Turner nebo Webb příroda lidské instituce a jejich charakter utvářela a podmiňovala, jakoby vládla, tak pro současníky je dnes příroda spíše nešťastnou obětí lidské civilizace.

Osvojování Ameriky Evropany nezačalo v nedotčené krajině. Svou intenzitou, územním rozsahem a narůstajícím tempem v podmínkách rozvíjejícího se světového kapitalismu však bylo do té doby nebývalým a grandiózním procesem, který je, jak jsem již uvedl, v čerstvé historické paměti Američanů. Původní krajina, s kterou žilo domorodé obyvatelstvo v jisté symbióze, byla přetvořena za použití postupů a nástrojů převzatých vesměs z Evropy. „Export“ populace, kultury a některých prvků přírody z Evropy (který byl větší než export v opačném směru) a jejich šíření po severoamerickém kontinentě a působení na přírodu byly tak intenzivní, že tento proces byl označen za „ekologický imperialismus“ (Crosby 1980).

Předtím převažující biocentrismus a environmentální determinismus začal být nahrazen antropocentriem. Vyhnout se tomuto novému extrému vyžadovalo hledat příčiny a souvislosti změn v přírodě a společnosti a jejich vzájemné ovlivňování. To vyvolávalo hledání styčných ploch s ekologií, geografii, geologií, ze společenských věd pak s filozofií, politologií atd.

Kupodivu až v 80. letech se výzkum začal soustavněji zabývat rozhodujícím činitelem ve zhoršování životního prostředí, tj. produkcí a spotřebou energie v USA od průmyslové revoluce do současnosti a energetickou politikou. Zde bych poukázal aspoň na práce M.V. Melosiho (1985) a J.G. Clarka (1987). Rovněž najdeme málo prací týkajících se např. vývoje znečištění vod apod. – tím naznačují, že v USA nejde o historickou ekologii v našem pojetí, pokoušející se především o popis vývoje poškozování životního prostředí.

V poslední době se v USA diskutuje o základních koncepčních otázkách environmentálních dějin. Výrazně do této diskuse vstoupil D. Worster, který od roku 1988 vydal k tomu již tři sborníky.

Podle Worstera (1993a, s. VII) by environmentální dějiny měly být „interdisciplinárním výzkumem vztahů kultury, technologie a přírody v čase“. Ten by se měl realizovat ve třech navzájem se doplňujících a navazujících rovinách výzkumu (Worster 1990). Každá z rovin zasahuje do jiného okruhu vědních disciplín a oborů a vyžaduje rozdílné techniky výzkumu.

První rovina výzkumu by se měla zabývat rekonstrukcí přírodního prostředí v minulosti. Je podle autora historickou ekologií, porozuměním přírodě samé, tomu, jak fungovala. Bez těchto „dějin přírody“ nelze psát vlastní environmentální dějiny. Výzkum

v této úrovni se neobejde bez znalosti metodologie nebo pomoci přírodních věd (Worster 1985).

Druhá rovina by se měla zaměřit na výzkum interakcí výrobních technologií s přírodou, na poznání toho, jak „výrobní způsoby“ měnily ekologické vztahy člověka s životním prostředím. Vychází se z toho, že v procesu přetváření Země lidé také měnili sami sebe a tím i společenské vztahy. Jde tu o zkoumání vzájemného působení socioekonomické sféry a prostředí, tedy o jakési politicko-ekonomické environmentální dějiny (viz např. Worster 1979, McEvoy 1986). Z tematických okruhů zde upozorňuji aspoň na výzkum úlohy vody, jehož rozsah odpovídá jejímu významu při kolonizaci a ekonomickém rozvoji aridního Západu (viz např. Kahrl 1982, Worster 1986, Hundley 1992).

Třetí rovina by měla objasnit v jakých pojmech, ideologiích, etikách, zákonech a mýtech se odráželo stýkání jedince či skupiny lidí s přírodou, hledat souvislosti mezi jednotlivými jevy a jejich nadstavbovými odrazy (viz např. Fox 1981, Hays 1987).

Uvedené směry výzkumu obrážejí základní otázku: zda jsou příroda, technologie a kultura kauzálně spojeny v tomto pořadí, jak tvrdí environmentální deterministé, nebo je tomu naopak a podle antropocentrického přístupu je příroda „výsledkem“ lidského působení. Podle Worstera (1988b, s. 293) tyto tři roviny „...utvářejí jediný dynamický výzkum, v němž příroda, společenský a ekonomický systém, myšlení a touhy člověka jsou pojednávány jako jeden celek. A tento celek se mění jako se mění příroda a lidé v dialektice, která protíná celou minulost do přítomnosti.“ Člověk tedy nestojí mimo přírodu či dokonce nad ní. Tato koncepce se tak liší od původního pojetí environmentálních dějin reprezentovaného S. Haysem a R. Nashem.

Podle Worstera historici věnovali málo pozornosti analýze výrobního způsobu (mode of production) jako ekologického fenoménu v dějinách. Přitom z dnešní ekologické situace světa je jasně patrné, kdo a co ji způsobily. Pokud výrobní způsob chápeme nejen jako ekonomický a technologický systém, ale také systém kulturně-politický a sociální – tedy společenský, vynoří se např. tato otázka. Proč se oba poslední výrobní způsoby, kapitalistický, který přežil a transformuje se, a komunistický, který zkrachoval, tak neblaze podepsaly a podepisují na narůstající globální ekologické krizi? Přežije také příroda? Vyzývavé téma.

4. Vztah k ekologii

Závažnou otázkou, na kterou potřebujeme znát odpověď je, jak a kdy člověk začíná vyvolávat takové změny v ekosystémech, které mohou být označeny jako jejich poškození a hlavně kdy se tato poškození ekosystému stávají nezvratnými. Příznačné je, že se dosud spíše používá neutrální pojem „změna“ než „poškození“ ekosystému – srv. název zmíněné komise IGU. Pojetí moderní ekologie se v poslední době podstatně mění, což má vliv i na metodologii environmentálních dějin. Pro přírodu je totiž podle „nové ekologie“ typická spíše změna a chaos než řád, resp. úsilí o obnovení řádu či rovnovážného stavu.

Ekologie se na naléhavou společenskou objednávku snaží odpovědět na otázku, co to je „zdravé životní prostředí“. Na ni bude obtížné odpovědět i proto, že málo zatím známe relativně zdravý stav životního prostředí před průmyslovou revolucí. Jak je patrné, i ekologie se neobejde bez historického přístupu, resp. bez součinnosti s environmentálními dějinami nebo s historickou geografii, zkoumající u nás např. využití půdy v první polovině 19. století.

Dějiny člověka jsou většinou pojímány jako proces neustálého vývoje, změn, revolucí. Ekologie naopak u přírody původně zdůrazňovala rovnovážnost, řád, plynulý tok energií a materiálů mezi společenstvy, ekosystémy. To platí jak pro starší tzv. Clementiánskou ekologii a její klimaxovou vegetační teorii, tak pro mladší ekologii „Odu-

movu“ a její koncepci ekosystému. Podle ní stále biofyzikální a biochemické toky energie a látek vracejí popřípadě narušený ekosystém do původního, tj. normálního stavu. Z toho plynul závěr, že člověk, společnost jako výrobní činitel, se těmto systémům musí přizpůsobit. Pokud tak nečiní, mění, poškozují a pak ničí jak klimaxové stadium, tak jednotlivé články ekosystému.

V 70. letech se v USA objevilo nové pojetí ekologie, které naopak pojímá přírodu jako neustále proměnný a spíše disharmonický systém. Součástí takového systému je i lidská společnost, která jeho změny může přijmout, využít a kontrolovat. Člověk je nebo by měl být dirigentem přírody (Botkin 1990). Toto její pojetí více vyhovuje dnešním antropocentrickým koncepcím řešení ekologické situace lidstva, posiluje postavení člověka jako pána přírody a tím je přijatelnější pro technokratické přístupy k jejímu využívání. Prostě: příroda „je tu přeci pro člověka“.

Takováto ekologie odmítá přírodu jako normu nebo standard pro lidskou civilizaci. Její závěry podrobil kritice opět Worster (1993b) na příkladu dnes velmi populární a politiky pilně skloňované koncepce OSN „trvale udržitelného rozvoje“. Tato koncepce se spoléhá na schopnost vědy stanovit limity „udržitelného“ čerpání přírodních zdrojů, které přírodu nepoškodí. Worster tvrdí, že s ohledem na Botkinovu koncepci přírody by to nemělo být možné, protože příroda se přeci mění, je neuspořádaná. Nelze tedy ani stanovit únosnou kapacitu ekosystémů na lokální i regionální úrovni a podle toho je udržitelně využívat.

5. Závěr

V této studii nebylo možné šířeji charakterizovat pestré spektrum environmentálních dějin v USA, které mají od r. 1976 i svůj čtvrtletník *Environmental History Review* a jsou některými z jejích současných protagonistů nazývány „novou historiografií“ pro své úsilí vidět dějiny společnosti v jednotě s dějinami přírody, tedy jako přírodně historický proces probíhající v dialektické jednotě času a prostoru. Mým záměrem bylo také naznačit, že jestliže se historické vědy (podobně jako vědy ekonomické, filozofické – v nich např. environmentální etika) obracejí k řešení otázky vzájemného vztahu člověka a přírody a jeho úlohy v dějinách, měla by naše geografie setrvávat na monistickém principu. To ostatně naznačilo i téma „pražské“ regionální konference IGU: „Životní prostředí a kvalita života ve střední Evropě: problémy transformace“.

Uvádím pro ilustraci alespoň nejdůležitější práce některých tematických okruhů. Případný zájemce najde více informací v rozsáhlejší studii v Českém časopise historickém.

Závěrem se sluší uvést, že tento článek mohl vzniknout díky stipendiu Rockefeller Foundation, které mi umožnilo pobyt na Kansas University a Hall Center for the Humanities v Lawrence a podílet se na programu Nature, Culture and Technology, řízeném profesorem D. Worsterem.

Literatura:

- A Round Table: Environmental History. In: *Journal of American History* 76, 1990, č. 4, s. 1087-1147.
BENEŠ, J., BRŮNA, V., Ed., (1994): Archeologie a krajinná ekologie. Nadace Projekt Sever a MŽP ČR, Praha, 159 s.
BOTKIN, D. (1990): *Discordant Harmonies: A New Ecology for the Twenty-first Century*. New York, Oxford University Press, 241 s.
CARSON, R. (1962): *Silent Spring*. 1. vyd. Boston, Houghton Mifflin, 360 s.
CLARK, J.G. (1987): *Energy and Federal Government: Fossil Fuels Policies, 1900-1946*. Champaign, University of Illinois Press, 511 s.
CRONON, W. (1990): Modes of Prophecy and Production: Placing Nature in History. In: *A Round Table. Journal of American History* 76, č. 4, s. 1122-1131.

- CRONON, W. (1991): *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West, 1848-1893*. New York, W.W. Norton and Company, 530 s.
- CROSBY, A. (1986): *Ecological Imperialism: The Biological Expansion of Europe, 900-1900*. Cambridge and New York, Cambridge Univ. Press, 370 s.
- DILSAVER, L.M., COLTEN C.E., Eds. (1992): *The American Environment: Interpretations of Past Geographies*. Lanham, Rowman & Littlefield, 288 s.
- DUNLAP, R.E., MERTIG, A.G. (1992): *American Environmentalism: The U.S. Environmental Movement, 1970-1990*. Philadelphia, Taylor and Francis, 121 s.
- FOX, S. (1981): *John Muir and his Legacy: The American Conservation Movement*. Boston, Little and Brown, 436 s.
- HAYS, S.P. (1959): *Conservation and the Gospel of Efficiency: The Progressive Conservation Movement, 1890-1920*. 2.vyd. New York, Atheneum 1975, 297 s.
- HAYS, S.B., HAYS, B.T. (1987): *Beauty, Health, and Permanence: Environmental Politics in the United States, 1955-1985*. Cambridge and New York, Cambridge Univ. Press, 627 s.
- HUNDLEY, N. (1992): *The Great Thirst: Californians and Water, 1770s-1990s*. Berkeley, University of California Press, 551 s.
- CHANDLER, W.U. (1984): *The Myth of TVA: Conservation and Development in the Tennessee Valley, 1933-1983*. Cambridge, Mass., Ballinger Publ. Co., 240 s.
- JELÉČEK, L. (1990): K utváření a koncepci historické geografie životního prostředí. In: *Zprávy GGÚ ČSAV 27, č. 3, s. 5-15*.
- KAHRL, W.L. (1982): *Water and Power: The Conflict over Los Angeles Water Supply in the Owens Valley*. Berkeley, University of California Press, 583 s.
- LEOPOLD, A. (1949): *A Sand County Almanac, and Sketches Here and There*, New York, Oxford Univ. Press.
- LOŽEK, V. (1990): *Současná krajina ve světle svého vývoje*. *Vesmír* 69, č. 9.
- MALIN, J.C. (1947): *The Grassland of North America: Prolegomena to its History*, Gloucester, 490 s.
- McEVOY, A.F. (1986): *The Fisherman's Problem: Ecology and Law in the Californian Fisheries*. New York and Cambridge, 512 s.
- MEINIG, D. (1986, 1993): *The Shapping of America. A Geographical Perspective on Years of History*. Vol. 1., *Atlantic America, 1492-1800*; Vol. 2., *Continental America, 1800-1867*. New Haven and London, Yale University Press, 500 + 636 s.
- MELOSI, M. (1985): *Coping with Abundance: Energy and Environment in Industrial America*. Philadelphia, Temple University Press, 353 s.
- NASH, R. (1967): *Wilderness and the American Mind*. 1. vyd. 1967. 2. vyd. New Haven, Yale University Press 1982, 300 s.
- NASH, R. (1970): *The State of Environmental History*. In: *The State of American History*, Ed. H.J. Bass. Chicago, Quadrangle Books, s. 249-260.
- NASH, R. (1972): *American Environmental History: A New Teaching Frontier*. *Pacific Historical Review* 41, s. 362-372.
- PAVLÍNEK, P. (1993): *Anglo-americká geografie ve dvacátém století*. In: Sýkora, L. (ed.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Katedra SGRR PŘF UK, Praha, s. 9-29.
- STILGOE, J. (1982): *Common Landscape of America, 1580 to 1845*. New Haven, Yale Univ. Press.
- TURNER, F.J. (1894): *The Significance of the Frontier in American History*. In: *Annual Report of the AHA for 1893*, Washington, D.C. s. 197-227.
- TURNER II, B.L., Editor, and al. (1990): *The Earth as Transformed by Human Action: Global and Regional Changes in the Biosphere over the Past 300 Years*. New York and Cambridge, Cambridge University Press with Clark University, 713 s.
- WEBB, W.P. (1931): *The Great Plains*. Boston, Ginn, 533 s.
- WHITE, R. (1985): *American Environmental History: The Development of the New Historical Field*. *Pacific Historical Review* 54, s. 297-335.
- WILLIAMS, M. (1994): *The Relations of Environmental History and Historical Geography*. *Journal of Historical Geography* 20, č. 1, s. 3-21.
- WORSTER, D. (1979): *Dust Bowl: The Southern Plains in the 1930s*. New York, Oxford University Press, 277 s.
- WORSTER, D. (1985): *Nature's Economy: A History of Ecological Ideas*. Cambridge and New York, Cambridge Univ. Press, 404 s.
- WORSTER, D. (1986): *Rivers of Empire: Aridity, and the Growth of the American West*. New York, Pantheon Books, 335 s.
- WORSTER, D., Ed. (1988a): *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*. Cambridge and New York, Cambridge University Press, 3. vyd. 1991, 341 s.
- WORSTER, D. (1988b): *Appendix: Doing Environmental History*. In: *The Ends of the Earth*, s. 289-307.

- WORSTER, D. (1990): Transformation of the Earth: Toward an Agroecological Perspective in History. In : Round Table, Journal of American History 76, č. 4, s. 1087-1106.
- WORSTER, D. (1993a): Wealth of Nature: Environmental History and the Ecological Imagination. New York, Oxford University Press, 255 s.
- WORSTER, D. (1993b): The Shaky Ground of Sustainable Development. In: The Wealth of Nature, s. 142-155.

Summary

ENVIRONMENTAL HISTORY IN THE UNITED STATES AND GEOGRAPHY

This article is a result of author's Rockefeller fellowship stay at the University of Kansas, Hall Center for the Humanities, and of his participation in D. Worster's Nature, Culture, and Technology Research Program.

The main purpose of this research report is to give to the Czech reader a brief information about development of environmental history in the U.S.A., its fundamental methodological features and some research results.

The article is divided into five parts. The most extended first one examines emergence and development of environmental history in the U.S.A. from its beginnings to the present times in a broader historical, cultural, political and social connections including impact of ecological situation changes. The shift from conservationism and preservationism to modern environmentalism and their impact on environmental history is considered. Environmental history basic stages of development and main research directions are delineated here. One of the causes of the environmental history blossoming in the U.S.A. origins, according to the author, is the fact that fast environmental changes of American landscape during the last two centuries are in a fresh historical memory of people (in Europe this process took many centuries) which could have impact on their environmental perceptiveness. Some methodical and conceptual relations to historical geography, geography and especially to modern ecology development are surveyed in parts 2 and 4. Contemporary discussions on environmental history concept and D. Worster's proposal of three levels on which the environmental history research should to be practiced are characterized in part 3 as a possible basis for methodological integration of the discipline. The extensive bibliography selectively outlines American writings in this discipline.

(Pracoviště autora: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, Na Slupi 14, 128 00 Praha 2.)

Došlo do redakce 1.3.1994

Lektoroval Václav Poštolka